

До спеціалізованої вченої ради Д 26.883.01

ДВНЗ «Університет банківської справи»

Відгук

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Мусія Ярослава Мирославовича на тему:

**«Злиття і поглинання як чинник забезпечення
конкурентоспроможності банківських установ»,**

**подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

Актуальність теми дослідження

Питання забезпечення конкурентоспроможності банків виступає предметом активного обговорення серед вітчизняних і зарубіжних науковців. Процеси злиття і поглинання для банківських установ на сьогодні виступають одним з напрямів, який вирішує проблему низької капіталізації банків, недостатньої диверсифікації їх діяльності, що перешкоджає переходу на конкурентну модель розвитку вітчизняного банківського сектору. Активізація процесів реорганізації за участю банків є конструктивною відповіддю на негативні тенденції в реальному секторі економіки та кризу фінансової результативності банків України. Водночас процеси злиття і поглинання в банківському секторі України мають свої особливості, що вимагає проведення ґрунтовного дослідження економічного змісту, чинників та методівоцінювання впливу злиття і поглинання на рівень конкурентоспроможності, а також удосконалення інструментарію регулювання злиття і поглинання банків України в контексті забезпечення їх конкурентоспроможності. Все це обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи Мусія Я.М.

Наукова задача, вирішенню якої присвячена дисертаційна робота, знайшла відображення в працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених, що, з одного боку, – складає наукове підґрунтя для продовження наукового пошуку

в заданому напрямку, а з іншого, – узагальнення досягнень світової та вітчизняної економічної думки з даної проблематики свідчить про фрагментарний та незавершений характер цих досліджень у окремих теоретичних та прикладних аспектах, що потребує пошуку шляхів комплексного та системного вирішення існуючих проблем у даному напрямку дослідження.

Погоджуємось з висновками автора щодо необхідності узагальнення та авторського підходу до визначення злиття і поглинання для банківських установ, що дозволить відмежувати ці поняття від інших форм взаємодії між банками та визначити специфічні форми процесів реорганізації за участю банків. Подальшого розвитку потребує також питання визначення оптимальної кількісної структури банківського сектору України. Крім того, невирішеним залишається питання удосконалення конкурентної політики у банківському секторі України в контексті необхідності імплементації європейських підходів забезпечення конкуренції на банківському ринку. До того ж, актуальною залишається проблема реформування регулювання банківського сектору, у тому числі у розрізі забезпечення банківської конкуренції, що змінюється під впливом процесів злиття і поглинання банківських установ.

Вищевикладене свідчить, що розроблені дисертантом концептуальні засади забезпечення конкурентоспроможності банків у процесах злиття і поглинання в банківському секторі України слід вважати цілком актуальними та такими, що мають теоретичне та практичне значення.

Зв'язок теми з державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки

Тематика дисертаційного дослідження відповідає державним, галузевим та наднаціональним науковим програмам і темам.

Виконання дисертаційного дослідження здійснювалось в рамках науково-дослідної роботи ДВНЗ «Університет банківської справи» “Компаративний аналіз реформування та розвитку банківських систем країн світу” (номер державної реєстрації 0114U004861).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Детальне вивчення тексту дисертаційної роботи, наведених у ній статистичних даних і розрахунків, дає можливість зробити висновок про обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації. Методологічною основою дисертаційного дослідження є теоретичні напрацювання вітчизняної та світової економічної науки, концептуальні положення теорії конкурентоспроможності банків, банківської справи, сучасні концепції управління, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, присвячені дослідженню процесів злиття та поглинання у банківському секторі як чинників підвищення внутрішньої і міжнародної конкурентоспроможності новостворених банківських інституцій. Поряд із науковою літературою, автор опрацював спеціальні джерела інформації, такі як законодавчі, нормативно-правові акти, типові методики.

Наукові положення дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими, про що свідчить перелік використаної наукової літератури (164 найменування), значний обсяг проаналізованої статистичної інформації.

Новизна отриманих результатів дослідження підтверджена відповідною апробацією у наукових виданнях, що є фаховими з економіки, а також адресною практичною реалізацією. Основні положення дисертаційного дослідження пройшли апробацію та отримали позитивну оцінку на наукових та науково-практичних конференціях з широкою географією проведення.

Мета дисертаційного дослідження відповідає обраній темі роботи. Об'єкт і предмет дослідження визначено вірно. Зміст сформульованих наукових задач структурно-логічно узгоджений, їх кількість можна вважати достатньою для розкриття обраної теми дисертації і вирішення поставленої мети. Дисертант дотримується логічного та структурованого викладення матеріалу. Висновки, що наводяться в кінці розділів дисертації, є узагальненням досліджень та основою формулювання практичних

рекомендацій. Вони не містять внутрішніх суперечностей і мають практичну спрямованість. Пропоновані методичні підходи є такими, що дозволяють проводити конкретні розрахунки. Отримані наукові положення сформульовано коректно, по кожному з них визначено наукові результати, сутність їх новизни та її ступінь.

Вищевикладене свідчить про достатню обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації Мусія Я.М.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

У дисертаційній роботі сформульовано та обґрунтовано сукупність положень, які характеризуються суттєвою науковою новизною і свідчать про особистий внесок її автора в розвиток економічної науки, який полягає у вирішенні науково-прикладної задачі щодо створення методичного підґрунтя оцінювання та регулювання злиття і поглинання в банківському секторі України в контексті забезпечення конкурентоспроможності банків.

В роботі поглиблено термінологію наукових досліджень в межах обраної автором проблематики в розрізі розвитку дефініції «злиття і поглинання», яке враховує повний спектр фінансових і правових відносин і передбачає врахування впливу держави, акціонерів, вкладників на рівень конкурентоспроможності новоствореного банку, що дозволяє досягти необхідний рівень конкурентоспроможності за рахунок формування параметрів конкурентних переваг (стор.18-26).

Запропонований власний підхід до систематизації процесів злиття і поглинання за класифікаційними ознаками дозволяє формалізувати умови, при яких може бути досягнуто цільовий рівень конкурентоспроможності банківських установ (стор. 37-44). Авторська класифікація визначає умови забезпечення ефективного державного регулювання на основі досягнення у банківському секторі визначених певних параметрів (ризик, монополізація, співвідношення банківських установ за розмірами, обсягів антикризової допомоги банківським установам).

Позитивної оцінки заслуговує удосконалений здобувачем науково-методичний підхід до визначення рівня конкурентоспроможності банківських установ з урахуванням впливу злиття і поглинання. Підтримуємо

думку автора, що для оцінювання впливу процесів реорганізації банків на конкурентоспроможність банківських установ доцільно враховувати якісні чинники, які досягаються внаслідок процесів злиття і поглинання, а саме: підвищення рівня капіталізації банків, розширення масштабів їх діяльності, зменшення витрат за рахунок ефекту масштабу через розподіл постійних витрат на більшу кількість послуг (стор. 45-55).

Істотне місце у дисертаційній роботі відводиться дослідженню інструментарію оцінювання впливу злиття і поглинання на рівень конкурентоспроможності банківських установ. Так, зокрема, автором удосконалено підхід до оцінювання зміни рівня конкурентоспроможності банківських установ до і після здійснення злиття і поглинання. Пропонована методика базується на розрахунку інтегрального індексу конкурентоспроможності до та після здійснення операцій злиття і поглинання, а також дозволяє врахувати основні складові формування конкурентоспроможності банків, а саме: формування доходів, використання активів, надання кредитів, залучення депозитів, фінансову результативність банків (стор. 57-61).

До суттєвих здобутків автора слід віднести обґрунтування оптимальних параметрів кількісної структури банківського сектору України на підставі цільового рівня конкуренції у банківському секторі, що дозволяє визначити діапазон кількості банків України, який зберігатиме конкуренцію у банківському секторі України та дозволить прогнозувати перспективи для подальшого збільшення угод злиття і поглинання у банківському секторі України (113-122).

Суттєво відрізняється від існуючих авторський підхід до обґрунтування впливу результатів злиття і поглинання банківських установ на їх конкурентоспроможність (стор. 138-142). У даному контексті автором визначено, що позитивний вплив на посилення конкурентоспроможності банківських реалізовувався у 2005–2011 рр., коли регулювання банківського сектору здійснювалось переважно ринковими методами, а ступінь державного втручання носив обмежений характер.

Заслужують на увагу пропозиції автора щодо розвитку механізмів підвищення ефективності конкурентної політики в банківському секторі економіки України. Автором визначені основні напрями регулювання державними органами процесів злиття і поглинання в банківському секторі України, зокрема, запровадження автоматичної процедури посилення стандартів нагляду для великих банків України; надання регулятору права визначати розширені критерії ризикового капіталу, боргового обтяження та ліквідності; розширення інструментів нагляду за операціями іноземних банків на території України; заборона на злиття або поглинання системно значущих банків України; обов'язковість розроблення планів державної допомоги найбільших банків (стор. 149-155).

Наведені положення суттєво розвивають теорію і практику оцінювання та регулювання злиття і поглинання як чинників забезпечення конкурентоспроможності банківських установ, призначені для використання в практиці розробки державних програмних документів та нормативно-правових актів, що регулюють банківську діяльність.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях і авторефераті

Вивчення матеріалів дослідження та автореферату здобувача свідчать про відповідність змісту автореферату основним положенням дисертаційної роботи. Дослідження має концептуальний та прикладний аспекти, що є характерним для наукової роботи. В авторефераті в повній мірі розкрито всі основні наукові результати, які отримано в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації роботи. Дисертація та автореферат відповідають вимогам МОН України, що пред'являються до кандидатських дисертацій за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит.

Наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано у 11 наукових працях загальним обсягом 5,3 друк. арк., у тому числі: 6 статей у наукових фахових виданнях, 1 – в іншому виданні, 4 публікації у збірниках тез доповідей конференцій. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертанта відображено повною мірою.

У цілому дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, які подаються безпосередньо в основній частині дисертації і виносяться в додатки.

Значення дослідження для науки та практики, шляхи використання його результатів

Наукова значущість отриманих результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації науково-методичних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. У своєму інтегральному вигляді результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливої науково-практичної задачі, що виявляється у розробці нових та вдосконаленні існуючих підходів до оцінювання та регулювання консолідації в банківській системі.

Практичне значення наукових результатів, одержаних в дисертаційній роботі, визначається конкретною спрямованістю висновків, рекомендацій та пропозицій автора, а також обґрунтуванням методичного підґрунтя оцінки впливу злиття і поглинання на конкурентоспроможність банків України.

Розроблені дисертантом методичні положення можуть бути використані для удосконалення політики регулювання процесів розвитку банківського сектору на макрорівні та розробки стратегій розвитку окремих банків. Зокрема, конкретні положення дисертації впроваджені у стратегію розвитку ПАТ «Універсал Банку» (довідка № 1407 ГО від 28.05.2015 р.); авторська методика оцінки конкурентоспроможності банку з використанням інтегрального показника використовується Київським відділенням ПАТ АКБ «Львів» (довідка № 13-18/19 від 16.02.2015 р.). Крім того, наукові і методичні положення дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Університет банківської справи» при викладанні дисциплін «Соціальна відповідальність», «Корпоративне управління в банку», «Маркетинг у банку», «Фінансовий менеджмент у банку», «Банківська справа» (довідка № 12-019/567 від 11.12.2014 р.).

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних дисертантом результатів, слід зазначити деякі дискусійні положення, недоліки та зауваження, що мають місце в дисертаційній роботі.

1. В основу побудови автором інтегрального індексу конкурентоспроможності банківської установи (стор. 56-60) покладено характеристики складових депозитного і кредитного ринків. Зважаючи на те, що в сучасних складних умовах розвитку окремі банки не завжди спрямовують акумульовані ресурси в кредитування, а зосереджують свої активи у високоліквідній формі, вважаємо за необхідне врахувати у формулі, окрім кредитів, депозитів і фінансових результатів банку, ще й обсяги активів банку у формі грошових коштів та їх еквівалентів, коштів в інших банках та інших високоліквідних активів.

2. Схвалюючи проведений дисертантом ґрунтовний аналіз впливу злиття і поглинання на формування рівня конкурентоспроможності вітчизняних банківських установ (стор. 90-108), зауважимо, що робота б значно виграла, якби містила характеристику банків-учасників реорганізації за певними критеріями: вітчизняні банки, банки за участю іноземного капіталу, іноземні банки, державні банки тощо.

3. У дисертації автор цілком справедливо зазначає, що з метою підвищення конкурентоспроможності банківського сектору доцільно формувати організаційно-правові заходи, скеровані на розвиток пруденційного нагляду за банками, що дозволить попереджати як ризики діяльності окремих банків, так і системні ризики банківського сектору загалом (стор. 160-165). З огляду на світовий досвід регулювання системними ризиками, ми вважаємо, що дисертанту слід було б окремо показати необхідність трансформації регуляторних ініціатив шляхом переорієнтації з використання мікропруденційного нагляду за окремим новоствореним банком до запровадження макропруденційного нагляду за всією банківською системою країни, який має більш довгостроковий горизонт дії та ширший набір інструментів.

4. У дисертації автор цілком справедливо зазначає, що доцільно запровадити фінансові механізми підтримки стійких банківських установ, які

здійснюють злиття з банками, що визнані неплатоспроможними з метою попередження негативних соціальних і фінансових наслідків для окремого банку і банківської системи загалом (стор. 159-161). Однак, у подальшому автором не розглянуто, які саме банки-учасники реорганізації в Україні є системно важливими з позиції впливу на спроможність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб задовольнити вимоги вкладників цих банків при їхньому банкрутстві.

5. На стор. 154-163 дисертаційного дослідження автор відзначає необхідність підвищувати результативність державного регулювання у сфері стимулювання процесів злиття і поглинання в вітчизняному банківському секторі через інструменти адміністративного та індикативне регулювання. З огляду на те, що участь держави в процесах злиття і поглинання в банківському секторі України найближчі роки є очевидною, ми вважаємо, що автору слід було б окремо розглянути групу ризиків, на які наражається держава при застосуванні відповідних інструментів та реалізації певних заходів у цьому аспекті.

Проте вищенаведені зауваження та недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дисертаційного дослідження та не знижують наукову і практичну цінність дисертаційної роботи.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Мусія Я.М. являє собою цілісну, завершену, самостійно виконану, кваліфіковану наукову працю, в якій на основі проведених автором досліджень отримані нові науково обґрунтовані результати щодо вирішення важливої й актуальної науково-прикладної задачі, що виявляється у розвитку нових та удосконаленні існуючих підходів до оцінювання та регулювання впливу злиття і поглинання на рівень конкурентоспроможності банківських установ.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені у процесі дослідження. Основні положення роботи, які виносяться на захист, мають елементи наукової новизни. Автореферат є автентичним за змістом і відображає основні положення дисертації. Наукові положення, що виносяться на захист, повністю відображені у публікаціях здобувача, які відповідають вимогам МОН України. Подана до захисту

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Мусія Я.М. на тему «Злиття і поглинання як чинник забезпечення конкурентоспроможності банківських установ» за змістом і оформленням відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Мусій Ярослав Мирославович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

Доцент кафедри банківської справи
Української академії банківської справи
кандидат економічних наук, доцент

Л.Ю. Сисоєва

